

IRODALOM

- Antal Ágnes (2005): A tanári beszéd kérdésalakzatai I. *Magyar Nyelvőr* 2, 173-185.
- Bakos Ferenc (1994): *Idegen szavak és kifejezések kézisztára*. Budapest: Akadémiai kiadó.
- Csizér Kata (2003) Az angolnyelv-tanítás helyzete Magyarországon. *Modern Nyelvoktatás*. 9/4.: pp.13-24.
- F. Dombach Mária (1999): Áruklodó személyragok. *Magyar Nyelvőr* 4. 404-423.
- Fischer, Robert (1999): Kérdezés. (In: Fischer, Robert (1999): *Hogyan tanítsuk gyermekeinket tanulni.*) Budapest: Műszaki könyvkiadó.
- Herbszt Mária (2004): *Pedagógiai kommunikáció*.
http://www.ejf.hu/hefop/jegyzetek/pedagogiai_kommunikacio.pdf
- Holló Dorottya, Kontráné Hegybiró Edit & Tímár Eszter (1996): *A krétától a videóig*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Nikolov Marianne (2000): Kódváltás pár-és csoportmunkában általános iskolai angolórákon. *Magyar Pedagógia*,100/4. pp.401-22.
- Nikolov Marianne (2008): „Az általános iskola, az módszertan!” Alsó tagozatos angolórák empirikus vizsgálata. *Modern Nyelvoktatás*. 14/1-2. pp. 3-19.
- Szili Katalin (2004): *Tetté vált szavak. A beszédaktusok elmélete és gyakorlata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Zrinszky László (2002): *Gyakorlati pedagógiai kommunikáció*. Budapest: ADU-FITT IMAGE.
- Wardhaugh Roland (2002): *Szociolingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.

VASVÁRI ZOLTÁN

középiskolai tanár

Bókay János Humán Kéttannyelvű Szakközépiskola,

Szakiskola és Gimnázium

Budapest

Józsefváros a magyar irodalomban

(A Regionális kultúra érettségi témakör egy lehetséges változata)

Az új magyar szóbeli érettségi mindkét szinten egy kötelezően kitűzendő, érdekes és sok izgalmas lehetőséggel szolgáló témakört is tartalmaz: a *regionális kultúrákat*. Az eddigi tapasztalatok szerint a diákok szeretik ezt a témakört, szívesen foglalkoznak vele és készülnek rá. Mindazonáltal a témakör bizonyos újdonsága és szinte határtalan volta miatt az ide tartozó témák kijelölése és összeállítása nem mindig könnyű feladat a magyartanárok számára.

A témakörhöz az alábbi elvárások kapcsolódnak:

- interkulturális jelenségek, eltérő szöveggyománnyok;
- egy régió, tájegység, település kulturális, irodalmi, múltbeli és jelen hagyományainak bemutatása;
- egy régióhoz, tájegységhez, településhez kötődő szerző(k) és művei(k) bemutatása;
- egy régió, tájegység, település irodalmi alkotásokban való megjelenítése;
- életmódra, kulturális szokásokra utaló dokumentumok alapján következtetések megfogalmazása egyes korok kultúrájára nézve.

A fenti témakörökből egy tételt kell az érettségi tételsorba felvenni.

Jelen írásomban a Józsefváros irodalmi megjelenítésének érettségi tételként való feldolgozására mutatok példát.

Témakör: Regionális kultúra (honismeret, hely- és várostörténet és irodalom kapcsolata)

Téma: A Józsefváros a magyar irodalomban

Tétel: Csáth Géza: *A Kálvin téren* c. tárcanovellája (megjelent: *Független Magyarország*, 1908. XI. 29.; *Bácskai Hírlap*, 1909. V. 23.; Csáth Géza: *Délutáni álmom*. Budapest, 1911., harmadik novelláskötete az életében megjelent öt közül)

Feladat: A novellához kapcsolódó konkrét szóbeli elemző feladat, amely a szóbelin fog majd csak kiderülni.

Lehetséges feladatok:

Mutassa be a Kálvin tér életét a XX. század első évtizedében pirkadattól késő éjszakáig Csáth tárcanovellája segítségével!

Kiket rajzol meg és hogyan jellemzi őket Csáth Géza a tárcanovellában?

Járja körül Csáth Géza segítségével virtuálisan a Kálvin teret, és mutassa be a jellemző helyszíneket, intézményeket, közlekedési eszközöket stb!

Javasolt vázlat a szóbeli kiselőadáshoz:

1. Kultúra – a regionális kultúra fogalmai, viszonyuk egymáshoz

Kultúra

Szűkebb értelem: művészetek, művészi alkotások, alkotók és folyamatok, esztétikailag értékelhető jelenségek.

Tágabb értelem: egy-egy társadalom által létrehozott szellemi javak, eljárások, viszonyok összessége.

Regionális kultúra

A kultúra területi, földrajzi tagolódása – a lakóhely vagy az iskola környezetének kultúrája.

2. Irodalom és honismeret (hely- és várostörténet) viszonya

Honismeret

A történettudomány, művelődéstörténet peremvidékén elhelyezkedő, a tudományosság és a lokálpatrióta ismeretterjesztés határán mozgó diszciplína. A kevés, avatott tudós mellett általában amatőr történészek (tanárok, történelemtanárok, lokálpatrióták) művelik. Fontos adalékokkal szolgál a nagy, egyetemes történelem kérdéseihez, antropológiai, városantropológiai, művelődés- és életmódtörténeti kérdések megválaszolásához, és sok kuriózumot, egyedi érdekességet és furcsaságot is felszínre hoz.

A szépirodalom, konkrét irodalmi alkotások kiváló források lehetnek a honismereti kutatáshoz. Lásd pl. Mikszáth két novelláskötetét (*Tót atyafiak*, *A jó palócok*), amelyek gazdag tárházai a XIX. századi Felvidék életére, jellegzetes alakjaira vonatkozó adatoknak.

Csáth Géza tárcanovellája szintén ilyen kitűnő forrás, saját megélt élményekre támaszkodva. Csáth 1905-1906-ban, unokatestvérével, Kosztolányi Dezsővel az Üllői út 22-ben lakott, a Józsefvárosban, néhány sarokra a Kálvin tértől. Jól ismerte a Józsefváros klinikáit, hiszen itt volt orvostanhallgató.

Még egy fontos összefüggés: az irodalom kiváló honismereti forrás, de fordítva nem áll meg az állítás. Igazi irodalom soha nem jön létre pusztán ismeretterjesztő céllal!

3. Az életrajziség mint egy mű vagy életmű elemzésének, értelmezésének háttere

A XIX. században, a XX. század elején még fontos, nemritkán alapvető szempont az életrajziség. A modern és posztmodern irodalomelmélet elveti, alapvetően a szövegből kiindulva kívánja elvégezni az elemzést, értelmezést, pedig az életrajzi adatok fontos kiegészítő adalékokkal szolgálhatnak a pontos műértelmezéshez.

4. Józsefváros rövid története (lásd a mellékelt anyagot!)

A mai Józsefváros az 1720-as években kezdett benépesedni. Az uralkodó háztípus, a földszintes agyagépületeket az 1838-as árvíz elpusztította. Az árvíz után jelentős újjáépítés kezdődött, ekkor kezdtek kialakulni a városias jellegű utcák és középületek. A József körút kiépülése után a millennium évere a főbb utak bérháza is felépültek. Ezek már többemeletes bérházak voltak. A betelepülés, a közlekedés (1866: lóvasút, 1899: villamosvasút) és

a gyáripár (főleg vasútépítés – pl. Ganz és MÁVAG – és bérkaszánya-építés) fejlődésével volt arányos, Józsefváros lakosainak száma 1890-re 91 303 főre nőtt, ami a főváros lakosságának 18,8%-át jelentette.

A fővárosra általában jellemző iparosodás alakította tehát a fejlődést, Józsefváros mégis elsősorban kisiparos kerület maradt. Az iparos réteg mellett itt élt a pesti zsidóság jelentős, bár szegényebb része, valamint a cigányság felső rétegeihez tartozó muzsikuss cigány családok. Írók és művészek is nagy számban laktak erre. A környék kávéházai, kertvendéglői és kocsmái híresek voltak, Budapest más részeiből is felkeresték őket.

A kerület beépítése és a lakosság számának ugrásszerű növekedése 1910 körül (164 255 lakos) érte el csúcspontját, a gyárak (és ezzel a munkásság) egy része azonban már kiszorult a kerületből. A fejlődés lelassult, az árvíz után épült Józsefváros tekintélyes része megérett a lebontásra. A gazdasági pangás, a lakásviszonyok elmaradottsága, a külső (elégé falusias jellegű) részek elszegényedése jellemezte ezt az időszakot, valamint ekkorra tehető a jelentős prostituált negyed kialakulása is. A legtöbb, a XIX. század fordulóján virágzó kisebb ipari üzem megszűnt vagy elköltözött. Az I. világháború következtében a szegénység és a minimális gazdasági növekedés miatt a lakásépítési tevékenység szinte teljesen megszűnt.

Az 1930-as évektől megfigyelhető építési konjunktúra létrehozott ugyan néhány jól sikerült épületet, épületegyütttest, ám túl későn indult be és rövid ideig tartott ahhoz, hogy észrevehetően megváltoztathassa Közép-Józsefváros jellegét. A II. világháború során a józsefvárosi épületek mintegy 90%-a sérült meg. Az „újjaépítéskor” elsősorban a romos házakat tették lakhatóvá. Új házakat alig húztak fel, 1950-ig még a foghíjak sem kerületek teljesen beépítésre, s ezáltal Józsefváros Budapest egyik legelhanyagoltabb kerületeként konzerválódott. Ehhez az is hozzájárult, hogy a bérházakat államosították, majd teljesen magukra hagyták: karbantartásukat és felújításukat elhanyagolták, így azok állapota fokozatosan leromlott. Belső-Kőbánya üzemeinek csatlóása, a Ganz és a MÁVAG egyesülése (1958) és az országos jelentőségű vállalatok (pl. Május 1. Ruhagyár) termelésbe állása ellenére Józsefváros kisiparos kerület maradt.

Józsefváros még 1950-ben is inkább nézett ki önálló kisvárosnak, mint Budapest egyik kerületének. Ezekben az évtizedekben a lakosság heterogenitásának csökkenése is lezajlott: a magasabb státusú népesség, és a szakmunkásréteg elköltözésével párhuzamosan az alacsony státusúak beáramlása vált jellemzővé. Az 1960-as években merült fel először Józsefváros fejlesztésének gondolata, ám a szanalási és rekonstrukciós tervek készítése mellett az 1970-es évekig jószerivel csak a foghíjak beépítésére került sor, illetve a hagyományos városzövetbe ekkor ékelődött be a Szigony utcai lakótelep a Baross utca és a Práter utca közti sávban.

A kerület ezen túlmenően sem egységes; a magasabb státusú József körúthoz közelebb eső részeken a szűk utcák által határolt, kisméretű tömbökben, a két-háromemeletes, egy-egy sarkon négy-ötemeletes szecessziós századfordulós bérházak mellett, megtalálhatók a hajdani iparosok és kereskedők tágas udvarú, földszintes épületei is. A műhelyek, kisüzemek többsége ma már nem üzemel, illetve raktárként funkcionál. Ez a nagyvárosi és kisvárosi elemeket ötvöző beépítési mód válik a körülről kifelé távolodva egyre kisvárosiasabbá. A Fiumei út felé eső területeken a tömbök már sokkal nagyobbak, a beépítést lazítja az üres telkek, raktártelepek és a földszintes udvarházak magas aránya is. Jellemzőek a szoba-konyhas lakásokat tömörítő munkás bérkaszányák. Ennek következtében a városzerkezeti egységeket a zerint válnak el egymástól, hogy melyik háztípus az uralkodó egy-egy területen.

A különböző háztípusok adott területen belüli keveredésének arányai szabályozzák a lakóhelyi szegregációt, a különböző társadalmi, etnikai és demográfiai csoportok térbeni elkülönülését. Emellett a körfolyosós bérházak utcai és udvari frontjainak lakásai közötti státuskülönbségek is jelentősek. A lakóépületek változatossága ellenére a környék általános jellemzője a leromlott állapot és a lakások jelentős részének komforthiánya. A talajvíz miatt nyirkosak, dohosak a házak falai, aládúcoltak a függőfolyosók, de előfordulnak a tetőbeszakadások, falomlások és függőfolyosó leszakadások is.

Gyakori, hogy házak belső udvarán az ott lakók igyekeznek a körülményekhez képest kellemes környezetet teremteni maguknak: sokan kertet alakítottak ki, ezek különleges hangulatúvá teszik a pusztuló városrészt. Az udvarokban és az utcákon aktív társas élet folyik. Jelentős a középületek, intézmények, iskolák száma.

A főváros működését szolgáló közüzemek központjainak egy része is itt található. Ezek jelenléte még sincs nagyobb hatással az itt élő emberek életére, a városrész fejlődésére. Ez a városrész szaggatott, mindig elakadó fejlődésének tulajdonítható. Ha beindult is időszakosan a fejlődés, melynek hatására a közintézmények megépültek, egy-egy negyed felértékelődését a kerület kedvező központi helyzete és az 1990-es évektől újra előtérbe kerülő városfelújítási törekvések eredményezik. A közlekedés a városrész központi elhelyezkedésénél fogva jól kiépített. A főutakon Budapest legjelentősebb tömegközlekedési vonalait járnak. De a városrész belső területeit is sűrűn behálózza a tömegközlekedés villamos és buszjáratai. Számos metró állomás, a Józsefvárosi- és a Keleti pályaudvar is itt található.

(Forrás: www.jozsefvaros.hu/?module=news&action=getfile&fid...)

Híres írók a Józsefvárosban: Jókai Mór, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Radnóti Miklós, Mándy Iván, Fejes Endre. Művek: Krúdy a kerületben játszódo novellái, regényei, Kosztolányi: Üllői-úti fák, Mándy és Fejes Endre novellái.

5. Csáth Géza (Brenner József) író, zenekritikus, orvos (Szabadka, 1887. febr. 13. – Szabadka közelében, 1919. szept. 11.) élete és művei (lásd a mellékelt anyagot!).

Csáth Géza 1887-ben jómódú szabadkai polgári családban látta meg a napvilágot. Mivel édesanyja, Decsy Etelka egyéves korában meghal, ügyvéd édesapja egyedül neveli. A középiskolai tanulmányait 1904-ben fejezte be, de közben már Széchenyiről és Vörösmartyról, valamint Aranyról és Szabolcska Mihályról szóló dolgozataival díjat, illetve dicsőretet kap különböző városi és iskolai pályázatokon.

1909-ben Budapesten szerzett orvosi diplomát. 1910-től a Moravcsik-féle idegklinikán dolgozott tanársegédként. A frontról súlyos betegen hazatérve Földesen, majd 1918-ban Regőcén körorvosi állást vállalt. Egészségét aláásta morfiumszennedéyle.

A háború alatt bevonul katonának, és 1915 tavaszán Budapestre kerül az első honvéd gyalogezredhez. Miután morfinizmusára fény derül, felülvizsgálatra küldik. Júliusban Előpatakon dolgozik, majd augusztusban tíz napot zárt intézetben tölt. A kényszer-elvonókúra eredménytelenül zárul, őszől pedig már Földesen vállal orvosi állást. Irodalmi pályáját unokabátyja és barátja, Kosztolányi Dezső biztatására már korán megkezdte. Az orvostudomány mellett kitarotán foglalkozott írással, zenekritikákat és novellákat adott közre a Budapesti Naplóban, a Világban, a Nyugatban stb. A Nyugatnak állandó munkatársa volt. Bartók és Kodály első méltatói közé tartozott. Eredeti hangú, zaklatott, beteges lelkivilágú embereket ábrázoló novelláit a korabeli lélektan eredményeinek szellemében alkotta. A többszöri elvonókúra sem segít, többször is megszökik az elvonóról, és továbbra sem tud megszabadulni függőségétől. 1919 elején a bajai kórházban gyógykezelték, de hazaszökött: júl. 22-én lelőtte feleségét és öngyilkosságot kísérelt meg. A szabadkai kórházból ismét megszökött, Budapestre akart menni. Amikor a jugoszláv határőrök feltartóztatták, megmérgezte magát.

(Forrás: www.sulinet.hu/tart/fncikk/.../csathgeza.html)

Életében megjelent kötetei:

- *A varázsló kertje* (1908)
- *Az albíróék és egyéb elbeszélések* (1909)
- *Délutáni álmom* (1911)
- *Schmith mézeskalácsos* (1912)
- *Muzsikások* (1913)

6. A tárcanovella

A tárca (vagy a nemzetközileg elterjedt francia *feuilleton*) rövid terjedelmű, publicisztikai műfaj. Az újságok tárcarovatában közölt, rendszerint aktuális témájú, könnyed hangvételű kisesszé. A műfaj klasszikusai: Gautier, Sainte-Beuve, Heine, Börne, a magyar irodalomban Móra Ferenc, Kosztolányi Dezső, Szép Ernő, Kellér Andor, Hunyadi Sándor. A tárcanovella a tárca szépirodalmi igényű, a tulajdonképpeni novellához közelítő változata.

7. *A Kálvin téren c. tárcanovella részletes elemzése.* A szöveg megtalálható az Interneten: <http://www.mek.oszk.hu/00600/00634/00634.htm#38>. Kötetben: Csáth Géza: *Mesék, amelyek rosszul végződnek. Összegyűjtött novellák.* Magvető, Budapest, 1994. 164-168.

TUZA TIBOR
romaintegrációs programvezető
HB MPI
Debrecen

Cigány gyermek az iskolában

2. rész*

Akik lógni akartak a tanórákról

Első órán a nyolcadik osztályban a hetes négy hiányzót jelentett. Mind a négy cigány gyermek volt, akik arról a szomszéd településről járnak be, ahol én is lakom. Ugyanazzal a

---

* Az első rész a Módszertani Közlemények 2010/2. számában jelent meg. (A szerkesztő)